

Laamoja voidaan käyttää vartijaeläiminä suojaamaan laiduntavia lampaita petoeläimiltä. Tämän artikkelin laamojen ja lampaiden yhteislaidunnuksesta on koonnut Annaelina Kotilainen osana WWF:n vetämää hanketta ”Laumanvartijaeläinten käytön lisäämismahdollisuuksien selvittäminen Suomen lammastiloille”. Kaksivuotista hanketta (2021–2022) rahoittaa Ympäristöministeriö. Artikkeleihin on koottu myös kahden lammastilan kokemukset laamojen käytöstä kesältä 2021. Lisäksi artikkelin lopusta löytyy kustannusvertailu laamojen ja koirien käytöstä, sillä vartijaeläiminä käytetään laamoja yleisemmin laumanvartijakoiria.

Laamojen ja lampaiden yhteislaidunnus

Johdanto

Laamojen ja lampaiden yhteislaidunnusta kokeiltiin osana WWF:n laumanvartijahanketta kesällä 2021 kahdella lammastilalla, ja kokeilu jatkui toisella tiloista kesällä 2022. Tämän artikkelin tarkoitus on kertoa huomioon otettavista asioista ennen laidunnuksen aloittamista ja sen aikana, jotta yhteislaidunnus onnistuu mahdollisimman hyvin ja turvallisesti ja eri eläinlajien ominaispiirteet huomioiden.

Ennen laidunkautta huomioitavaa

Yhteislaidunnusta suunniteltaessa tulee ottaa huomioon, että lampaat ovat lähtökohtaisesti tuotantoeläimiä ja niiden hoitoon vaikuttaa elintarviketurvallisuuslaki. Laamoja on Suomessa suhteellisen vähän ja ne mielletään harraste-eläimiksi. Lisäksi tulee huomioida, että lampailla ja laamoilla on yhteisiä loisia ja tarttuvia eläintauteja.

Taudit ja loiset

Tarttuvien tautien osalta haastavin on tuberkuloosi, jota ei voi elävästä, oireettomasta eläimestä varmuudella todentaa. Suomessa syntyneillä laamoilla ei tuberkuloosia ole todettu, mutta useissa lähtömaissa sitä on, joten turvallisinta on käyttää Suomessa syntyneitä laamoja.

Sisäloisista useat ovat lajeille yhteisiä. Sekä laamojen että lampaiden ulostenäytteet tulee tutkia ennen laidunkautta ja kauden jälkeen. Tarvittaessa eläimet lääkitään eläinlääkärin ohjeen mukaan. Varsinkin eri eläintenpitäjien eläimiä yhdistäessä tulee huomioida, ettei lampailla ja laamoilla ole vastustuskykyä vieraiden eläinten loiskannoille ja ne voivat tartuttaa toisensa vakavasti.

Laidunnettavien eläinten tulee olla terveitä ja hyvinvoivia. Eläinten tulee olla säännöllisesti kerittyjä ja tarvittaessa lääkittyjä ulkoloisia vastaan. Sekä laamojen kynsien että lampaiden sorkkien hoidosta tulee huolehtia ennen laitumelle laskua.

Byrokratia

Lampaiden ja laamojen tulee olla tunnistusmerkityt ja laitumen rekisteröity pitopaikaksi molemmille eläinlajeille. Tunnistusmerkintänä lampailla tulee olla korvamerkit ja laamoilla mikrosirut. Jos kyseessä ovat muualta vuokratut vartijalaamat lammastilan laitumella, voi laamanomistaja rekisteröidä lammastilan laitumen myös itselleen, jolloin laamojen hallinta ei siirry lampaiden omistajalle. Laamojen mukana tulee olla pitopaikassa kirjanpito, josta selviää, mitkä eläimet pitopaikassa ovat ja milloin ne on siirretty laitumelle ja sieltä pois. Pitopaikan eläintietoja tulee säilyttää viisi vuotta.

Eläinten mahdollisesta laidunkauden aikaisesta lääkitsemisestä, esimerkiksi loishäädöistä, on pidettävä lääkekirjanpitoa.

Laki eläinten kuljetuksesta määrää, että eläinten kuljettajalla tulee olla voimassa oleva eläinlajikohtainen kuljetuslupa ja kaluston tulee olla hyväksytty ko. eläinlajin kuljettamiseen.

Keväällä 2021 Suomesta ei löytynyt laamoja vakuuttavaa vakuutusyhtiötä. Laamojen hankintahinnan ollessa 5000 euron luokkaa kannattaa selvittää, olisiko omalle vakuutusyhtiölle tullut soveltuvaa vakuutustuotetta.

Laamojen hankinta/vuokraaminen

Laamojen hankinta pelkkään laidunkauden aikaiseen käyttöön voi olla tilalle hankalaa ja kallista. Vartiointikäyttöön otettavan laaman tulee olla itsenäinen ja rohkea sekä taipumuksiltaan vartiointihaluinen. Varsinaisia vartijalaamoja ei kasvateta Suomessa, mutta laamankasvattaja voi tunnistaa omista eläimistään sopivat yksilöt.

Vartijoiksi valittavien laamojen turkin tulee olla riittävän säänkestävä; Wool-tyyppiset laamat eivät sovellu vartijalaamoiksi. Laamojen pito vaatii sopivat olosuhteet ja niiden hoidossa on lajikohtaiset erityispiirteet. Helpoin keino laumanvartijalaamoista kiinnostuneelle voikin olla laamojen vuokraus laidunkauden ajaksi vartiointitehtäviin. Ulkomaisen kirjallisuuden mukaan yksittäisiä laamoja käytetään paljon, mutta laaman hyvinvoinnin kannalta on suositeltavaa, että laamoja on vähintään kaksi, jotta lajityypillinen käyttäytyminen on mahdollista.

Vartijalaamoina toimivat kirjallisuuden mukaan parhaiten kastroidut orhit eli ruunat. Kastroidumattomat orhit voivat olla lampaille jopa hengenvaarallisia niiden voimakkaan sukupuolikäyttäytymisen vuoksi. Emät puolestaan eivät välttämättä sitoudu lampaisiin eikä niillä yleensä ole samanlaista puolustushalua kuin urospuolisilla laamoilla.

Laidunkausi: ruokinta, käsittely ja aitaaminen

Laamojen pääasiallinen rehu on laidunruoho. Käsiteltävyyden vuoksi niitä kannattaa kesän ajan ruokkia astiasta tarjoillen päivittäin täysrehulla (esim. Poroelo). Laamat eivät ole samalla tavalla kesyjä kuin esimerkiksi lampaat, eivätkä ne yleensä pidä koskettelusta. Ne alkavat nopeasti arastella käsittelyä, jos sitä ei tehdä säännöllisesti. Ruokkiessa eläimet pystytään tarkastamaan lähietäisyydeltä.

Laitumen ja poroelon lisäksi laamat tarvitsevat puhdasta vettä, suolakiven ja sopivan kivennäisrehun.

Lampaiden laidunkierto sopii laamoillekin hyvin ja on tärkeää loispaineen hillitsemiseksi ja laitumen riittävyden varmistamiseksi.

Laamoilla voi käyttää niille suunniteltuja riimuja kiinniottamista helpottamaan. Laamat ovat usein arkoja varsinkin pään kosketteluun. Ruokinnan yhteydessä kannattaa kiinnittää tähän huomiota ja totuttaa laamat riimuun koskettamiseen, jotta ne voidaan tarvittaessa ottaa kiinni.

Laamoille voidaan myös tehdä laitumen yhteyteen pienempi käsittelyaitaus, jonne ne johdatetaan ruokittaviksi. Pienemmässä tilassa laamoille voidaan tarvittaessa tehdä hoitotoimenpiteitä ja ne voidaan ottaa kiinni turvallisesti.

Aitauksena toimii hyvä sähkölanka-aita. Jos laamat eivät ole tottuneet sähkölankaan, tulee harjoitusvaiheessa ylin lanka sijoittaa laaman turvan korkeudelle ja näin varmistaa, että laamat näkevät sähkölangan ja oppivat sitä kunnioittamaan. Laama hyppää korkealle ja säikähtäessään voi juosta langoista läpi, joten opetusvaihetta ei kannata aliarvioida. Laidunnuksen aikana riittää, että ylin lanka sijoitetaan 1,2 metrin korkeuteen. Lammasverkko, jonka yläpuolelle on sijoitettu sähkölanka, on myös toimiva vaihtoehto laamojen ja lampaiden laitumen aidaksi.

Laidunkaudella, jos laamoja tarvitsee siirtää lammaslauman mukana, kannattaa laamat ottaa kiinni ja taluttaa. Paimenkoiria voidaan tällöin turvallisesti käyttää lampaiden paimennukseen. Laamoja ei voi lampaiden tavoin paimentaa. Irrallaan olevat laamat voivat olla tilan omille koirillekin vaarallisia, koska niiden käyttäminen vartijoina perustuu niiden luontaiseen inhoon koira-eläimiä kohtaan.

Laamoilla kannattaa käyttää laidunkauden ajan GPS-signaalia lähettävää pantaa, jotta ne löydetään mahdollisessa katoamistilanteessa. Laamojen karattua luontoon niiden käyttäytymisen ennakointi on vähintäänkin haastavaa, ja ne voivat liikkua nopeasti pitkiäkin matkoja. Karattuaan normaalisti kesykin laama voi villiintyä nopeasti ja paeta myös tuttuja ihmisiä.

Hankkeen kokemukset kesältä 2021 – Case Punkalaidun & Salo

Hankkeessa selvitettiin ensin kirjallisuuden avulla, millaiset eläimet soveltuvat parhaiten yhteislaidunnukseen, kuinka laidunten aitaaminen onnistuu ja mitä lakisääteisiä velvollisuuksia yhteislaidunnukseen liittyy. Media ja yleisö kiinnostuivat kovasti pioneerikokeilusta, ja osallistuneet tilat ja laumanvartijahanke saivat paljon huomiota.

Ennen laamojen siirtoa hankittiin laamoille GPS-seurantapannat katoamisen varalta. Laamat oli keritty kaulasta, jotta pannat saataisiin luotettavasti paikoilleen. Laamoista ja lampaista tutkittiin ulostenäytteet sisäloisten varalta. Laamojen omistaja siirsi eläimet tiloille hevoskuljetuskalustolla.

Laamat tarjoavaksi tilaksi valikoitui Hutkon laama- ja eläintila muun muassa hankkeen ohjausryhmän suositusten perusteella. Tilalla oli riittävästi laamoja, jotta niistä voitiin valita vartiointiin soveltuvimmat parit ja tutkia myös eri sukupuolten käytöstä vartiointinissa. Lammastiloista valittiin kaksi ammattimaista, melko suurta tilaa, jotka olivat kiinnostuneita vartijalaamoista ja joilla oli tarve laumanvartijaeläimille. Näille tiloille vietiin ruunapari ja emäpari.

Petokohtaamisia ei havaittu kummallakaan tilalla. Punkalaitumella sijaitsevalla tilalla käytössä olleet laumanvartijakoirat pidettiin erillään laamoista. Salossa sijaitsevalla tilalla paimenkoiria käytettiin aktiivisesti laidunsiirroissa ja näissä tilanteissa laamat otettiin riimunaruihin ja ne talutettiin lampaista erillään koirien työturvallisuuden varmistamiseksi.

Tilalliset kokivat, että laamojen käsittely oli haastavaa. Laama eroaa perinteisemmistä kesyeläimistä eikä laamoilla ole yleensä halua olla kosketeltavana. Käsittelyä olisi tilallisten mukaan kannattanut harjoitella etukäteen enemmän. Käsittelyä helpotti säännöllinen ruokinta, jossa rehu tarjottiin ns. kädestä ja samalla päästiin kontaktiin. Ylläpitämällä tätä tapaa päivittäin laamat selvästi tottuivat ihmisen läheisyyteen.

Punkalaidun

Ensimmäisten laamaemien siirrossa sattui vahinko ja laamat pääsivät karkaamaan ennen seurantapantojen asentamista. Tähän saattoi vaikuttaa siirron ja sen yhteydessä tehtyjen hoitotoimenpiteiden aiheuttama stressi sekä se, ettei aitauksen rajoja esitelty näille yksilöille. Toinen laamaemä saatiin kiinni heti, mutta toinen vietti satojen hehtaarien puuntuotantoalueella useita päiviä. Karkaamaan päässyt laama pakeni vauhdilla kilometrien päähän. Oletettiin, että laama vuoristoeläimenä pyrkii erityisesti korkeille paikoille. Elävien eläinten etsintään koulutetun koiran avustuksella saatiin hajuhavaintoja ja löydettiin jälkiä. Niiden perusteella saatiin selville, että laama pysyi kovilla ja kuivilla pinnoilla, kuten teillä, ja väisteli oja ja kosteita alueita. Laama saatiin lopulta kiinni paikallisten metsästäjien jäljitysretken päätteeksi.

Laama oli niin stressaantunut karkumatkastaan, että alun perin suunniteltu emäpari vaihdettiin toiseen. Kesän aikana huomattiin, että tämä pari ei juuri kiinnostunut lampaista. Emät eivät osoittaneet halua puolustaa laumaa, vaan ennemmin pakenivat itse, jos jotain epäilyttävää oli näköpiirissä. Ne eivät myöskään seuranneet lampaiden mukana ja olivat arempia käsiteltäviä kuin ruunat. Kirjallisuudessa suositellaankin ruunien käyttöä laumanvartijoina emien sijaan.

Salo

Ruunapari Jingo ja Timotei siirrettiin lammastilan pihapiirin aitaukseen aikuisten uuhien lauman kanssa. Ruunat olivat lampaista varovaisen kiinnostuneita, samoin kuin lampaat laamoista. Yhdistäminen sujui vaikeuksitta. Laamat olivat ensin samalla pihapiirissä olevalla laitumella lähes kuukauden (lammasryhmä vaihtui parin viikon päästä). Noin kuukauden totuttelun ja seurailun jälkeen laamat ja lampaat siirrettiin laiduntamaan jokirannassa olevia suojavyöhykelaitumia, jotka oli jaettu useisiin eri laidunlohkoihin. Eläimiä siirreltiin noin 1–2 viikon välein eri lohkoille. Lampaiden sähkölangasta rakennettuihin aitauksiin oli lisätty yksi lanka reilun metrin korkeudelle, ja laamat pysyivät vaihtuvilla laitumilla lampaiden seurassa hyvin.

Laamaruunien käytös laitumella oli aktiivista, ne reagoivat alueella liikkuviin muihin eläimiin ja hakeutuivat lepäämään paikkoihin, joista pystyivät tarkkailemaan laidunaluetta. Lampaita ne eivät seuranneet fyysisesti jatkuvasti, mutta oletettavasti näkivät ne ja niiden toiminnan. Osa lampaista päästi laamat lauman sisälle kontaktiin, vanhemmat uuhet olivat epäluuloisempia.

Syksyllä, palattuaan kotitalalle, toinen laamaruunista alkoi oireilla sisäloisista ja se lääkittiin ulostenäytteen perusteella. Hoidon jälkeen laama toipui.

Laskelma laumanvartijakoiran ja -laaman kuluista

	Hankinta € ^{*)}	Ylläpito €/vuosi ^{**)}	Ruokinta €/vuosi	Kulut yht. €/vuosi
Laama	4500	200	300	500
Koira	1500	150	1000	1150

*) Hankintahinta ei sis. alv;

***) Ylläpitokuluihin on laskettu:

Laama loistutkimukset 2xvuosi, kerintä 1x24kk, kuivikkeet (10xpurupaali)

Koira loishäädöt 2xvuosi, rokotukset

HUOM! Tilantarve ei sisälly laskelmiin. Oletetaan, että vartijaeläimet asuvat karjasuojassa. Aitaukskustannus ei sisälly laskelmiin. Oletetaan, että vartijaeläimet käyttävät samoja aitauksia karjan kanssa. Aitaukskustannuksen laskentaan löytyy laskuri osoitteesta:

https://proagria.fi/sites/default/files/attachment/laskuri_maisemakohteiden_laiduntamiseen.xlsx